

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 9, Sayı/Issue: 3, Kasım/November 2025]

Selenay KOŞUMCU

<https://orcid.org/0000-0002-7969-9664>

Dr.

selenay.kosumcu@meb.gov.tr

Denizli İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Ar-Ge Birimi

Türkiye Türkçesinde Değişirim Öğelerinin İşlevsel Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme

An Attempt on the Functional Classification of Substitution Elements in Turkish of Turkey

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Date Received: 20.05.2025

Kabul Tarihi | Date Accepted: 11.11.2025

Yayın Tarihi | Date Published: 23.11.2025

Atıf | Citation

Koşumcu, S. (2025). Türkiye Türkçesinde Değişirim Öğelerinin İşlevsel Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 9(3), 1949-1970. <https://doi.org/10.34083/akaded.1702540>

Koşumcu, S. (2025). An Attempt on the Functional Classification of Substitution Elements in Turkish of Turkey. *Journal of Academic Language and Literature*, 9(3), 1949-1970. <https://doi.org/10.34083/akaded.1702540>

Makale Bilgisi | Article Information

Değerlendirme Review Reports	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) Double-blind. (Two External Referees)
Etik Beyan Ethics Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur Ethical principles were followed during the preparation of this study
Etik Kurul Belgesi Ethics Committee Approval	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir Article does not require an Ethics Committee Approval.
Etik Bildirim Complaints	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Benzerlik Taraması Similarity Checks	Yapıldı Yes - iThenticate
Telif Hakkı ve Lisans Copyright&License	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International

© Selenay KOŞUMCU | Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International

Öz

Değiştirim (substitution), bir metinde dilsel verimliliği sağlamak ve gereksiz tekrarları önlemek ve metinler arası bağdaşıklığı desteklemek amacıyla kullanılan, bir sözcük ya da ifadenin, anlam bakımından eşdeğer bir başka dil birimiyle yer değiştirilmesi olarak tanımlanan bir bağdaşıklık aracıdır. Bir ögenin başka bir ögeyle değiştirilmesi olarak tanımlanan değiştirim, Türkiye Türkçesinde metinsel bütünlük ve anlam akışı sağlama sürecinde önemli bir rol oynar. Mevcut alanyazında değiştirimin yapısal işlevleri açısından sınıflandırıldığı ancak işlevsel sınıflandırmanın ele alındığı bir araştırmanın yapılmadığından hareketle bu çalışma, değiştirim kavramını işlevsel bir çerçevede ele alarak, türlerini ve kullanım biçimlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Ada dayalı (nominal), eyleme dayalı (verbal) ve tümceye/yan tümceye (clausal) dayalı değiştirim türleri, Türkçe Ulusal Derlem (TUD) verileri kullanılarak örneklendirilmiş; her türün işlevsel özellikleri, derlemden tanıklanan örneklerle açıklanmıştır. Çalışmanın amacı, değiştirim kavramının işlevsel boyutunu inceleyerek dildeki yapı ve işleyişine dair çözümleme sunmaktır. Bu yönüyle çalışma, metindilbilim ve Türkçenin metin içi çözümlemesine katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Metindilbilim, Türkiye Türkçesi, bağdaşıklık, değiştirim, değiştirim türleri

Abstract

Substitution is a cohesion tool defined as the replacement of a word or expression with another equivalent linguistic unit in terms of meaning, which is used to ensure linguistic efficiency in a text, to prevent unnecessary repetition and to support textual cohesion. Substitution, defined as the replacement of one element with another, plays an important role in the process of providing textual integrity and semantic analysis in Turkey Turkish. Based on the fact that in the literature, substitution is classified in terms of structural functions, but there is no research on functional classification, this study aims to evaluate the concept of substitution in a functional framework and to examine its types and usage patterns. Nominal, verbal and clausal substitution types are exemplified using the Turkish National Corpus (TUD) data, and the functional features of each type are explained with examples from the corpus. This study provides an analysis of the structure and functioning of substitution in language by exploring its functional dimension. In this respect, the study aims to contribute to text linguistics and intratextual analysis of Turkish.

Keywords: Textlinguistics, Turkey Turkish, text, cohesion, substitution, substitution functions

Giriş

*Metin (text)*¹ kavramı, anlamsal ve mantıksal bütünlüğe sahip, iletişimsel bir işlev üstlenen ve tümce ile tümce değeriindeki birimlerden oluşan bir dilsel yapı olarak tanımlanır (Bölükbaş, 2010, s. 99). Bununla birlikte, bir metin yalnızca dilsel birimler ya da sözcüklerden oluşmaz; tek bir resim, işaret veya sözcük de bir metin niteliği taşıyabilir; sözcelerin rastgele sıralanmasıyla değil, aralarındaki anlam ve bağdaşıklık ilişkileriyle oluşturulan, tutarlılık ve bütünlük gösteren bir yapıdadır. Aynı zamanda, metin, belirli bir bağlamda anlaşılabilir, yorumlanabilir ve iletişimsel mesajlar taşıyan temel bir birimdir (Yılmaz, 2021, s. 2).

T. Van Dijk, metin teorisinin disiplinler arası bir bilim olduğunu ve dilbilim, tarih, teoloji gibi farklı bilimsel alanları bütünlendirdiğini belirtir. Ona göre, bu disiplinlerin ortak amacı metindir. Dijk, metni üç temel boyutta inceler: *söz dizimi*, *anlambilim* ve *bilişsel pragmatik*. Anlamsal *makro yapı*² kavramını ilk kez ortaya atan Dijk, bu yapının metnin anlamsal içeriğini ve bütünlüğünü yansıttığını savunur. Ayrıca, “discourse (söylem)” terimini pragmatik ve bilişsel yönleriyle ele alır ve bir metnin ancak belirli bir durum bağlamında anlaşılabilirliğini öne sürer. Dijk, söylem analizinde durumsal modeller, bilgi yapıları, metindeki sunum biçimleri ve kavramsal organizasyonun önemli ögeler olduğunu vurgular (Van Dijk, akt. Akın, 2023, s. 25).

Dilde anlamın ortaya çıkarılmasında dilsel üst yapıların incelenmesi önemli bir rol oynar; bu bağlamda *metindilbilim (textlinguistics)*, tümce üstü dil yapılarının bütüncül bir anlayışla ele alındığı ve bu yapıların temel çalışma konusu olarak incelendiği bir dilbilim alanı olarak tanımlanabilir (Özkan, 2004, s. 168). *Metindilbilim*, 1960'larda tümceden daha büyük metinlerin yapılarını açıklamayı hedefleyen yapısal bir çalışma olarak ortaya çıkmış, zamanla hem sözlü hem de yazılı metinleri işlev ve iletişim değerleri açısından inceleyen bir yaklaşım hâline gelmiştir (İmer vd., 2011, s. 190).

Dijk, metnin makro yapısı kavramını ilk kullanan dil bilimci olarak, bu yaklaşımla aynı zamanda bir *mikro yapı*³ düzeyinin varlığını da ifade eder. Metinlerin makro ve mikro yapılarının incelenmesinde belirli ölçütler⁴ ön plana çıkar. Bu ölçütlerden *bağdaşıklık (cohesion)*, metindeki tümcelerin dil bilgisel bağlantılarını ve yüzey yapıdaki anlamlı bütünlüğü ifade eder (Çinici ve Özbay, 2018, s. 487). Sözcük, söz öbeği ve tümceler arasındaki bağlantıları oluşturan dilsel uyum, bağdaşıklığın temelini oluşturur (Bozkurt, 2022, s. 65). *Tutarlılık (coherence)* ise metnin derin yapısında anlamlar

1 Oxford Learner's Dictionaries, *text*.

https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/text_1

2 Büyük ölçekli metin yapısı, bir tümcenin metindeki diğer tüm ifadelerle mantıksal bütünlük oluşturmasıdır. Metindeki tümcelerin tümü, metnin konusu, ana düşüncesi ve başlığının ayrıntılandırılmış bir yansımasını sunar (Karatay, 2007, s. 18).

3 Küçük ölçekli metin yapısı, bir tümcenin önceki ve sonraki tümcelere kurduğu mantıksal bütünlüğe dayanır ve sözcük ile sözcük gruplarından oluşur (Karatay, 2007, s. 18).

4 Sözcük ve tümceler dizisinin metin olarak değerlendirilebilmesi için diğer ölçütler: amaçlılık (intentionality), kabul edilebilirlik (acceptability), bilgisellik (informativity), durumsallık (situationality), metinler arasılık (intertextuality) (Beaugrande & Dressler, 1981, s. vi)

arasındaki mantıksal ilişkilerle sağlanan genel bütünlüğü ve kabul edilebilirliği kapsar (Tekşan, 2018, s. 218). Halliday & Hasan 'a (1976, s. 3-6) göre, bağdaşıklık, bir metni, metin olmayan ifadelerden ayıran temel ilkedir. *Bağdaşıklık* ve *tutarlılık*, metin oluşumunun başat ölçütleri olarak birbirini tamamlar. Ancak bağdaşıklık, metindeki bir ögenin yorumunun başka bir ögeye bağlı olduğunu ve metnin dil bilgisel yapılarının birbirine bağıntılı olmasını ifade eder. Bu özellik, metnin dış şekillerinin tümce ve paragraflar düzeyinde bütünlük sağlamasına katkı sunar. Bağdaşıklık, metnin anlam şemasını belirginleştirerek tutarlılığın oluşmasını sağlar. *Gönderim* (*reference*), *eksiltme* (*ellipsis*), *değiştirim* (*substitution*) ve *bağlaçlar* (*conjunction*) gibi dil bilgisel bağlar olarak değerlendirilirken (Akbayır, 2006, s. 226); bir sözcüğün aynen tekrarlanması (*repetition*), eş ve yakın anlamlılarının kullanılması (*use of synonyms*) vd. metinde sözcüklere dayalı bağdaşıklığı kuran ilişkilerdir (Beaugrande & Dressler, 1981, s. 23).

Bu araştırmanın amacı, bağdaşıklık kuran yapılardan biri olan *değiştirimi* Türkiye Türkçesi bağlamında ele alarak bu yapının metinlerdeki işlevlerini tespit etmektir. Değiştirim, bir metinde tekrarı önleyerek dilsel düzeni sağlama, metinsel bağdaşıklığı güçlendirme ve anlam bütünlüğünü oluşturma açısından önemli bir rol oynar. Çalışmada, daha önce yapılmış yapı sınıflandırmalarından hareketle *ada dayalı*, *eyleme dayalı* ve *tümceye/yan tümceye dayalı* değiştirim türleri incelenerek, bu türlerin metin içerisindeki işlevlerinin analiz edilmesi hedeflenmektedir. *Türkçe Ulusal Derlem* (TUD) verilerinden yararlanılarak yapılan çözümlenmelerde, değiştirim öğelerinin Türkiye Türkçesindeki kullanım biçimleri ve bu öğelerin metinlerdeki işlevleri ortaya konulmaktadır. Araştırma, bağdaşıklık sağlayan diğer yapılardan farklı olarak değiştirim öğelerinin metinsel bağlamdaki işlevlerini belirlemeye yönelik özgün bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

1. Değiştirim

Değiştirim kavramının erken dönem çalışmalarından biri Halliday'in çalışmasıdır. Halliday, bu çalışmasında (1964, s. 39), değiştirim yoluyla gönderimsel olmayan öğelerin metinde doku oluşturduğunu ve belirli bir ögenin aynı biçimde tekrarlanmasını engelleyerek uyum sağladığını belirtmiştir. Bu tanımla değiştirim kavramının metinlerde doku yaratma amacına hizmet ettiği vurgulanmıştır. Ayrıca, Halliday aynı çalışmasında (1964, s. 8), *ada dayalı* ve *eyleme dayalı* değiştirim türlerine değinmiş, değiştirim ile eksiltmenin daha çok konuşma diliyle ilişkili olduğunu ifade etmiş ve İngilizcede az kullanılmasına rağmen bağdaşıklık açısından önemine dikkat çekmiştir.

Türkiye'de değiştirim kavramını ilk inceleyen kişi Altunkaya'dır (1987). Sonraki çoğu araştırma için temel kaynak olması sebebiyle Altunkaya (1987) ve Uzun'un (1995) çalışmaları Türkçe alanyazınında önemli bir yer tutar. Bu iki çalışma, değiştirimle ilgili pek çok örnek ve açıklamanın çıkış noktasını oluşturur. Altunkaya çalışmasında (1987) Halliday & Hasan'ın teorilerinden izler taşımaktadır. Altunkaya (1987, s. 69), değiştirim kavramını bağlamda bir ögenin başka bir öge ile yer değiştirmesi şeklinde

açıklamış ve bu tür değişikliklerin, sözcükler ve tümceler arasındaki ilişkilerle ilgili olduğunu belirtmiştir. Bu açıklamayla, değişirim ve gönderim arasındaki farkları netleştirmeye çalışmıştır.

Değişirim konusunu inceleyen erken dönem çalışmalardan biri Uzun'a (1995) aittir. Bu çalışma, Türkçe alanyazınında birçok çalışmanın temelini oluşturduğu için oldukça önemlidir. Uzun (1995, s. 63), Halliday & Hasan'ın (1976, s. 90-91) tanımını takip ederek değişirim ögesinin işleyişinin *bazı durumlarda bir adın, bazen bir eylemin, ya da birden fazla tümcenin yerini almasıyla değişebileceğine* dikkat çekmiştir. Uzun'un bu çalışmasında bağdaşıklık konusu ve özellikle değişirim alt başlığı, sonrasında yapılan Türk dilindeki çalışmalarda sıklıkla kaynakça olarak yer almış ve burada önerilen yaklaşım benimsenmiştir. Ayrıca, Uzun (1995) değişirim türlerini tartışarak kavramın işleyişine dair önemli noktaları vurgulamış, ancak konuyu birkaç paragrafta ve sınırlı örneklerle açıklamıştır. Uzun, başka bir çalışmasında (2004, s. 32) *değiştirme* terimini kullanarak, bu kavramın işlevsel ögelerin, özellikle adların ve eylemlerin metin içinde yer değiştirmesi anlamına geldiğini ifade etmiştir.

Crystal (2011, s. 463), değişirim terimini, *bir yapıda belirli bir ögenin başka bir ögeyle yer değiştirmesi süreci veya sonucu* olarak tanımlamaktadır. Benzer şekilde, İmer vd. (2011, s. 82), değişirim kavramını *bir yapıda bir birimin yerine başka bir birimin konulması* şeklinde açıklamıştır. Halliday & Hasan'ın daha önceki çalışmalarında kullandığı *değişirim/değiştirme* kavramıyla da örtüşen bu tanımlar, değişirimin sürecine odaklanmaktadır. Bu süreç kapsamında, değişime uğrayan dil ögelerinin varlığı da kaçınılmazdır.

2.Değişirimin Özellikleri

Değişirim, bir metin ya da söz dizimi içinde belirli bir dil ögesinin yerine başka bir dil ögesinin kullanılması sürecidir. Metindeki tekrarları önleyerek akıcılığı artıran ve bağdaşıklık sağlayan dil bilgisel araçlardan (eksiltme, gönderim vd.) biridir (Crystal, 2011, s. 463). Değişirim, metin içindeki ögelerin yer değiştirmesiyle dilin yapısal bütünlüğünü korumasına yardımcı olur ve böylece anlamın açık ve tutarlı olmasını sağlar (Halliday & Hasan , 1976, s. 90-91).

Değişirim, çeşitli dil bilgisel düzeylerde ortaya çıkabilir. *Ada bağlı (nominal), eyleme bağlı (verbal) veya tümceye/yan tümceye bağlı (clausal)* türleriyle ortaya çıkan bu süreç, metindeki bağdaşıklığı sağlamak için önemli bir işlev üstlenir (Altunkaya, 1987, s. 69). Değişirim yoluyla bir metin içinde aynı sözcüğün tekrarı engellenir ve yerine anlam açısından uygun bir öge getirilerek akıcılık korunur.

Değişirim ve gönderim, bağdaşıklık araçları olmalarına rağmen işleyiş açısından farklıdır. Değişirim, anlamdan çok sözcükler arasında dil bilgisel düzeyde gerçekleşir. Asıl-yedek⁵ ilişkisi arasında gerçekleşen değişirim bir dil ögesinin yerine başka bir

⁵ Metinsel Bağdaşıklık ve Türkiye Türkçesinde Değişirim (Bozkurt, 2022: s. 128) adlı çalışmada, araştırmacı tarafından "Değişirimin Özellikleri, Asıl ve Yedek Ögeler" alt başlığından itibaren kullanılan "asil" sözcüğü ile Arapça kökenli "aslı, asıl" sözcüklerinin kastedildiği sehven "asil" yazıldığı

ögenin getirilmesiyle sağlanır ve değiştirimin türünü aslın dil bilgisel işlevi belirler. Örneğin:

Leyla, takım elbise aldı. Diğeri artık eskimişti.

tümcesinde aynı türe ait farklı bir ögeyi ifade etmek için *diğeri* sözcüğü tercih edilmiş, bu sözcük *takım elbise* için değil, Leyla'nın *eski takım elbisesi* için kullanılarak değiştirim sağlanmıştır. Bu durumda değiştirim yalnızca bir sözcüğün yerine başka bir sözcüğün konulmasıyla değil aynı zamanda belirli bir nitelik eklenerek (bu tümce için anlam daraltılarak) geręekleřtirilmiřtir. Böylece belirli bir bağlamda önceki ögeyle ilişkilendirilerek metinsel bütünlük korunmuş ve gereksiz tekrarın önüne geçilmiştir. Asıl olan *takım elbise* dil bilgisel işlevi bakımından ad öbeğidir ve yedeği de addır. Tümcedeki süreç de *ada dayalı değiştirim* türü olarak adlandırılır (*bkz 1.2.1.a. Ada dayalı değiştirim*).

Buna karşılık *gönderim*, bir dil ögesinin yerine adılar, belirteçler veya işaret sözcükleri getirilerek yapılan anlamsal bir ilişkilendirme sürecidir. Örneğin:

Ali yeni bir kalem aldı. O, oldukça kaliteli bir marka.

tümcesinde *o* adlı, kendisinden önce yer alan *kalem* sözcüğüne gönderimde bulunmaktadır.⁶ Burada kullanılan adıl, doğrudan *kalem* sözcüğünün yerine geçerek metinsel bağdaşıklık sağlar. Gönderim ögesi, bağlam içinde belirgin olmasa da okuyucu veya dinleyici tarafından önceki tümcede yer alan bağlam bilgisinden hareketle anlamlandırılabilir. Özetle, *değiştirimde* bir yapıda bir ögenin yerine başka bir öge getirilirken *gönderimde* bir öge doğrudan ifade edilmeden başka bir dilsel öge aracılığıyla ona işaret edilir (İmer vd., 2011, s. 82, 140). Konuşucu veya anlatıcı, aynı anlamı ifade etmek istediğinde gönderimi, farklı bir anlam aktarmak istediğinde ise değiştirim ögelerini kullanır (Paltridge, 2017, s. 131).

Değiştirim konusu, çoğu çalışmada eksiltme ile aynı başlık altında verilmiştir, Halliday & Hasan (1976), değiştirim ve eksiltme kavramlarını aynı kategori içinde ele almış, 1989'dan itibaren değiştirimle birlikte sınıflandırmış ve sonraki araştırmacılar da benzer yaklaşımlar benimsemiştir. Yazar/konuşmacı yinelemeden kaçınarak bir değiştirim yedeği kullandığında değiştirim geręekleřirken yedek kullanılmadığında eksiltme ortaya çıkmaktadır. Halliday & Hasan (1976) eksiltme, değiştirimdeki yedeğin tamamen silinmesi olarak tanımlamaktadır. (Bozkurt, 2022, s. 131). Metinlerde birbirini tamamlayan *değiştirim* ve *eksiltme*; tekrarı önlemek ve metnin anlam bütünlüğü, akıcılığı ve yoğunluğunu sağlamak vd. ortak amaçları sebebiyle aralarında benzerlik bulunan ancak metnin yapısına farklı şekillerde katkıda bulunan önemli bağdaşıklık araçlarıdır.

düşünölmektedir. Yer değiştirilmiş veya değiştirilecek ifade için *asıl (substituendum)*, onun yerine kullanılan ifade için ise *yedek (substitutens)* terimi kullanılmaktadır.

6 Artgönderim

Eksiltme ile okuyucu/dinleyici metni çıkarımsal olarak tamamlayabilir; tümceler kısaltılabilir, ortak ögeler düşürülebilir. Örneğin:

*Gonca ve Defne sinemaya gittiler, Gonca **bilet aldı**, Defne de.*

tümcesinde yazar/konuşmacı, okuyucu/dinleyici tarafından anlaşılan ögeleri çıkartarak metnin daha ekonomik olmasını sağlamıştır. *Defne de ifadesi Defne de bilet aldı* anlamına gelir. Burada *bilet aldı* ifadesi eksiltmiştir.

Sabah kalkar, kahvaltımı yapar, gazetemi okurdum.

tümcesinde ise sıralı eylemlerdeki kip ve kişi ekleri eksiltmiştir. Eksiltelen öge, bağlamdan anlaşılabilir olduğu için belirsizlik ortaya çıkmaz, tümcenin anlamı korunur.

Değişirim kavramıyla benzerlik gösteren ancak belirli noktalarda farklılaşan bir diğer konu, sözlüksel bağdaştırıcı araçların türlerinden olan *eş/yakın anlamlılık* ve *üst anlamlılık* ilişkileridir.

*Sinemada çok güzel bir **film** izledik. Bu **yapıt**, izleyicilerde derin duygular uyandırdı.*

tümcelerinde *film* sözcüğü, ikinci tümcede *yapıt* sözcüğüyle karşılanmıştır. Ancak sözcükler arasında *değişirim* yerine *eş/yakın anlamlılık* ilişkisi bulunmaktadır. *yapıt*, *film* sözcüğünün doğrudan yerine geçen dil bilgisel bir öge değil, onun anlamını genişleten ve bağlam içinde tekrarı önleyen bir ifadedir.

*Baharın gelişiyle bahçedeki **çiçekler** canlandı. **Güller, menekşeler ve laleler** rengârenk açtı. Bu **bitkilerin** kokusu bütün sokağı sardı.*

tümcelerinde *gül*, *menekşe* ve *lale* sözcüklerinin tekrarından kaçınmak amacıyla bitkiler sözcüğü kullanılmıştır. Bu kullanım bir değişirim örneği gibi görünse de aslında *gül*, *menekşe* ve *lale* sözcükleri ile bitkiler sözcüğü arasında bir *kaplam-içlem* (*hiponimi-hiperonimi*) ilişkisi bulunmaktadır. Yani, *bitkiler* sözcüğü, diğer sözcüklerin kapsayıcısı konumundadır ve bu durum, bir değişirimden ziyade *üst anlamlılık* ilişkisini göstermektedir.

3. Türkçede Değişirim Yedekleri

Alanyazında, *değişirim yedekleri* üzerine yapılan çalışmaların çoğunluğu İngilizce üzerinedir. Türkçe üzerine yapılan bağdaşıklık konusundaki çalışmaların büyük bir bölümü ise Türkçe öğretimi çerçevesinde şekillenmiş olup yazınsal metinlerde veya öğrencilerin ürettikleri metinlerde bağdaştırıcı araçların kullanımı üzerine yoğunlaşmıştır. Bu çalışmalarda metindilbilimsel *bağdaştırıcı araçlarından* biri olarak ele alınan *değişirim*, doğrudan araştırma odağı hâline getirilmemiş olsa da *değişirim* sağlayan yedeklere ilişkin tanıklanan örnekler ve yapısal özelliklerine yer verilmiştir (Bozkurt, 2022).

Türkçede *değişirim* sağlayan yedek ögeler arasında *öyle*, *böyle*, *yapmak*, *aynı*, *biri*, *şöyle*, *aynısı*, *değil* vd. sözcükler yer almaktadır. Özellikle Uzun (1995) ve Altunkaya

(1987) gibi erken dönem çalışmaların, Türkçede bağdaşıklık ve değiştirim ögelerinin belirlenmesine önemli ölçüde yön verdiği görülmektedir. Bu durum, Türkçede değiştirim sağlayan yedeklerin tanımlanmasında alanyazındaki erken çalışmaların etkisinin sürdüğünü göstermektedir (Özkan, 2022, s. 47).

4. Türkçede Değiştirim Türleri

Türkiye Türkçesinde değiştirim üzerine yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu, bu süreci yapısal bir sınıflandırmayla ele almış, ancak işlevsel sınıflandırmaya yönelik ayrıntılı bakış açısı sunmamıştır. Değiştirim türleri *ad*, *eylem* ve *tümce* temelli ayrımlarla ele alınmıştır. Bu bölümde, yapısına göre değiştirim türlerine de değinilerek Türkçe Ulusal Derlem'den (TUD) tanıklanan değiştirim örnek tümceleri işlevsel bir çerçevede değerlendirilecek, dil içindeki rolü ve metinsel bağlamda sağladığı katkılar açıklanacaktır. Böylece, değiştirim ögelerinin yalnızca yapısal değil, metin içindeki işlevleriyle de nasıl şekillendiği ifade edilecektir.

4.1. Yapısına Göre Değiştirim Türleri

Yapısal özelliklerine göre değiştirim türleri, farklı dilsel düzeylerde gerçekleşen yer değiştirmeleri kapsamaktadır. Bu çalışmada ise amaç, işlevleri açısından değiştirim türlerini belirlemek ve bu türlerin sınırlarını çizerek sınıflandırmaya açıklık kazandırmaktır. Bu doğrultuda, Bozkurt'un (2022: s. 137) yapı temelli sınıflandırması temel alınmış, ancak çözümleme işlevsel bir bakış açısıyla genişletilmiştir.

4.1.1. Ada dayalı değiştirim

Tümcede yer alan bir ad veya ad öbeęinin⁷ farklı bir sözcük veya yapı ile değiştirilmesiyle gerçekleşen değiştirim türüdür. Halliday & Hasan (1976), İngilizcede bu tür bir değiştirim için *one*, *ones* ve *same* gibi sözcüklerin kullanıldığını belirtmiştir. Türkçede ise ada dayalı değiştirim, yalnızca bir ismin yerine başka bir sözcüğün gelmesiyle değil, aynı zamanda *benzerlik*, *farklılık* ve *seçim yapma* gibi anlam ilişkileriyle de şekillenmektedir. Örneğin,

Sınıfta üç farklı test kitabı vardı, ben en kapsamlısını aldım.

tümcesinde *en kapsamlısını* ifadesi daha önce bahsedilen *test kitabı* sözcüğünün yerine geçerek *ada dayalı değiştirim* örneği oluşturmaktadır. İngilizcede bu tür bir kullanım *the most comprehensive one* şeklinde görülürken, Türkçede ekler aracılığıyla eksiltme yapılmaktadır. Dolayısıyla, ada dayalı değiştirim Türkçede yalnızca bir sözcüğün yerine başka bir sözcüğün geçmesiyle değil, aynı zamanda dil bilgisel ekler ve bağlamsal ilişkilerle de şekillenmektedir. Anlam ilişkisi bakımından seçim yapma söz konusudur.

7 Asılın dilbilgisel işlevi türü belirlemede önem kazanmaktadır.

Türkçede ada dayalı değiştirim işlevi gören ögeler arasında *aynısı, biri, bir tanesi, diğeri, bir diğeri, ikisi, öbürü, ötekisi, olan(ı), böyle, başkası, aynen, birçoğu, birkaçı, hiçbiri ve -de/-da* ifadeleri bulunmaktadır. Örneğin,

Mağazada farklı modelde ceketler vardı, ben de arkadaşımın seçtiği modeli seçtim.

tümcesinde arkadaşımın *seçtiği modeli* ifadesi, *ceketler* sözcüğünün yerine geçerek *ada dayalı değiştirim* örneği oluşturmaktadır. Bu kullanım, yazar/konuşucunun kendi seçiminin daha önce yapılan bir tercihle örtüştüğünü gösterdiğinden, *benzerlik* anlam ilişkisine dayanmaktadır. Benzer şekilde,

Kütüphanede birçok akademik dergi vardı, en az bilinenini incelemek istedim.

tümcesinde *en az bilinenini* ifadesi, daha önce bahsedilen *akademik dergi* sözcüğünün yerine geçerek *ada dayalı değiştirim* örneği oluşturmaktadır. Bu kullanım, yazar/konuşucunun diğerlerinden farklı bir tercihte bulunduğunu vurguladığından, *farklılık* anlam ilişkisine dayanmaktadır.

4.1.2.Eyleme dayalı değiştirim

Eyleme dayalı değiştirim, asıl ögenin *eylem ya da eylem öbeği* olduğu durumlarda gerçekleşen bir değiştirim türüdür. Halliday & Hasan (1976), İngilizcede *do, be, have* gibi yardımcı eylemlerin yanı sıra *so* ve *not* sözcüklerinin de eyleme dayalı değiştirim işlevi gördüğünü belirtmiştir. Türkçede ise bu tür değiştirim, genellikle *öyle yap-* ve *böyle yap-* ifadeleriyle sağlanmaktadır (Altunkaya, 1987, s. 73). Örneğin,

Öykü sabah erken kalkıp spor yaptı, Ova da öyle yaptı.

tümcesinde *öyle yaptı* ifadesi, daha önce bahsedilen *spor yap-* eyleminin yerine geçerek *eyleme dayalı değiştirim* örneği oluşturmaktadır. Böylece, aynı eylemin tekrar edilmesi yerine, değiştirim ögesi kullanılarak metinsel bağdaşıklık sağlanmıştır.

Ancak, her eylemin değiştirimle kullanılabilceği söylenemez, belirli eylemler değiştirimle yer değiştirildiğinde anlam kaybı yaşanabilir. Örneğin,

Satıcı çocuk mutlu oldu, Alper de öyle yaptı.

tümcesi anlamsal tutarsızlık yaratır. Çünkü *mutlu olmak* durum bildiren bir eylemdir ve *öyle yaptı* gibi bir değiştirim ögesiyle değiştirilmesi doğal bir yapı oluşturmaz. Halliday & Hasan'ın (1976: s. 316) da belirttiği gibi, eylemin türü değiştirim yapılabirliği üzerinde belirleyici bir rol oynar. Bu nedenle, *durum eylemleri (uyu- vd.)* yerine *kılış veya oluş eylemlerinde (ara-, alış- vd.)* değiştirim daha yaygın olarak kullanılmaktadır.

Türkçede eyleme dayalı değiştirim sağlayan temel yedekler arasında *öyle yap-* ve *böyle yap-* ifadeleri öne çıkmaktadır. *öyle yap-*, genellikle bağlamda belirtilmiş bir eylemi tekrar etmeden ifade etmek için kullanılırken *böyle yap-* belirli bir eylemin yöntemine ya da şekline vurgu yaparak değiştirim işlevi görmektedir. Örneğin,

Usta marangoz, eski ahşapları büyük bir özenle onarıyordu, çırağı da böyle yaptı.

tümcesinde böyle yaptı ifadesi, *onar-* eyleminin yerine geçerek *eyleme dayalı değiştirim* sağlamaktadır. Böylece, metinde aynı eylemin tekrar edilmesi yerine, bağdaşıklığı koruyan bir değiştirim ögesi kullanılmıştır.

4.1.3. Tümceye/Yan tümceye dayalı değiştirim

Tümce veya yan tümce seviyesinde gerçekleşen değiştirim, aslın dil bilgisel işlevinin tümceye/yan tümce olduğu durumlarda ortaya çıkan bir bağdaşıklık unsurudur. Bu tür *değiştirimlerde öyle, böyle, aynen, aynısı, aynı şekilde/biçimde, hiçbiri ve -de/-da* ögeleri kullanılmaktadır (Gürgün, 2016, s. 1857). Örneğin,

Zeynep uzun süre mutfakta vakit geçirdi ve sonunda harika bir pasta yaptı. Onun gibi pasta yapmak isteyen birçok kişi de öyle yaptı.

tümcesinde *öyle* ifadesi, önceki tümcede belirtilen *uzun süre mutfakta vakit geçirdi ve sonunda harika bir pasta yaptı* tümcesinin yerine geçerek *tümceye dayalı değiştirim* sağlamaktadır. Bu sayede, önceki tümce tekrarlanmadan metinsel bütünlük sağlanmıştır.

Sinem tatil boyunca sürekli kitap okudu, kardeşi de böyle yaptı.

tümcesinde *böyle*, önceki tümcede yer alan *tatil boyunca sürekli kitap okudu* ifadesinin yerine kullanılarak *tümceye dayalı değiştirim* gerçekleştirilmiştir.

Yan tümceye dayalı değiştirimde ise değiştirim yedeği, yan tümcenin yerine geçerek anlam bütünlüğünü sağlar. Örneğin,

Gizem, sınava iyi hazırlandığını düşündü ve kardeşi de aynı şekilde düşündü.

tümcesinde *aynı şekilde*, önceki *sınava iyi hazırlandığını* yan tümcesinin yerine geçerek *yan tümceye dayalı değiştirim* sağlamaktadır.

4.2. İşlevine Göre Değiştirim Türleri

Bu bölümde, *Türkçe Ulusal Derlemeden (TUD)* elde edilen tümceler, değiştirimin işlevsel yönleri esas alınarak incelenecektir. Bu kapsamda, tanıklanan tümcelerdeki değiştirim türleri bu çalışmada önerilen bir işlevsel sınıflandırma çerçevesinde ele alınmaktadır. Sınıflandırma, değiştirimi *aynılık (identity), başkalık (otherness), benzerlik (similarity), kapsayıcılık (inclusiveness), dışlayıcılık (exclusivity), seçimlik (alternative), yöntem/tarz (manner)* işlevleri üzerinden açıklamaktadır. Böylece, değiştirim üzerine yapılan önceki *yapı temelli* sınıflandırmalara *işlev temelli* başka bir bakış açısı, özgün bir katkı sunmaktadır.

4.2.1. Aynılık (Identity)

Aynılık işlevi, metinde bağdaşıklığı sağlayan ve önceki ifadede yer alan bir ögenin ya da yargının doğrudan tekrarını önlemek için, anlam kaybı olmaksızın öge veya yargıyı yeniden ifade eden bir değiştirim türü olarak değerlendirilebilir. Bu işlev, önceki bağlamda sunulan bir nesne, durum veya eylemi eksiksiz olarak yeniden dile getirme amacı taşır. Türkçede *aynısı, aynen, öyle, aynı biçimde vd.* değiştirim ögeleri aracılığıyla

gerçekleştirilen bu işlev, anlatımın sürekliliğini sağlarken gereksiz yinelemeleri engelleyerek metnin akıcılığını korumaya katkıda bulunmaktadır.

Ne var ki bu ucuz ve basit sistemler, ürün miktarı açısından bilimsel ve teknolojik olarak gelişmiş işletmelerin aldıkları ürünü yakalayamamaktadır. Ülkemizde de aynı sorunlar günümüzde **aynen** yaşanmaktadır. (Mantar Yetiştiriciliği, 1995-TUD)

tümcesinde *aynen* sözcüğü, anlatılan olayın ya da durumun herhangi bir değişiklik ya da farklılık göstermeden tekrarlandığını vurgulayan bir değişim ögesidir. Önceki yargının tekrarına gerek kalmadan aynı anlamı taşımalarını sağlamıştır. Aynı zamanda yapısına göre tümceye dayalı değişim örneğidir.

Camus, müthiş tutarlı bir yazar. Kendisi o. Somut olarak intihar edip etmemesi hiç önemli değil. Orhan Veli de **öyle** örneğin. Her zaman kendisi oldu... (Romanımla Sana Bir Ses, 1991-TUD)

tümcesinde yer alan *öyle*, önceki tümcede Camus için belirtilen *müthiş tutarlı bir yazar* olma durumunun Orhan Veli için de geçerli olduğunu göstererek *aynılık işlevinde değişim* sağlamaktadır. Bu kullanım, gereksiz tekrarın önüne geçerek metin içindeki bağdaşıklığı güçlendirmektedir ve yapısına göre *tümceye dayalı değişimi* örneklendirmektedir.

Aşağıda *Türkçe Ulusal Derlem (TUD)*'den tanıklanan *aynılık* işlevli diğer bazı tümcelere yer verilmiştir.⁸

Tablo 1. Aynılık İşlevli Değişim Tümceleri

Değişim Ögesi	Tanımlanan Tümce	Yapısına Göre Değişim	İşlevine Göre Değişim
aynen	Bilmem, dedi kadın kısa, kesin. Biliyordu, sıkılmıştı. Ah, benimle olmak sıkıyor onu. Onunla olmak... Oyun oynuyormuşuz, bu oyundan yorulmuş, sıkılmış gibi duruyor. Evet, aynen. (Ağaçlar Gibi Ayakta, 1990-TUD)	tümceye/yan tümceye dayalı	aynılık
aynen	... olumlu bir şeyler düşünürken, içimizde olumlu hisler, yeni olumlu düşünceler, fikirler ve yapıcı enerji hızla birbirini besleyerek büyürler. Aynı şey olumsuz düşünceler için de aynen geçerlidir. (En Büyük Eserin Sensin, 2007-TUD)	tümceye/yan tümceye dayalı	aynılık
aynı biçimde	Elleri hızlı hızlı aynı hareketleri yineliyordu. Makinesinin parçası olmuştu. Nefes alış verişleri bile, çalışma ritmiyle uyum içindeydi. Saatlerdir aynı biçimde çalışmaktan kolları, boynu, sırtı, bacakları kemikleşmiş gibiydi. (Gurbet, 1998-TUD)	tümceye/yan tümceye dayalı	aynılık

⁸ Çalışmanın tamamındaki değişim tümcelerine ait tablolarda, asıl ögeler *italik*, yedek (değişim) ögeler ise **kalin** gösterilmiştir.

aynı biçimde	İstanbul Üniversitesi ülkemizin en eski, en köklü, en büyük üniversitesi. Edebiyat Fakültesi de aynı biçimde köklü ve büyük bir kurum. (Görünmez Adam, 2001-TUD)	tümceye/yan tümceye dayalı	aynılık
aynısı	Şırınga, şeker hastalarının yaptığı iğnenin aynısı ve göbek deliğinin hemen yanından uygulanıyor. (Aktüel, 2006-TUD)	ada dayalı	aynılık
aynısı	Eğer yaprakları dökülen bir ağacın en tepesi, yaklaşık iki metre kadar kesilirse yerine yenilenmiş olarak aynısı gelir ve ağaç daha iyi şekilde yükselir. (Gonca, 2008-TUD)	ada dayalı	aynılık
aynısı	Öğlen salata ve tavuk ya da balık, akşam da aynısı. (Hakiki Muhabbet, 2010-TUD)	ada dayalı	aynılık
da/de	Bakın, daha dün yurt dışında yabancı gazetede(ki) şu haberi gördüm, belki Türkiye'ye de gelmiştir. (Bütün Kaleler Zaptedilmedi, 2004-TUD)	ada dayalı	aynılık
öyle	Şımarıklık yapmayayım. Adım da "çapkın", böyle yazıldı. (Radikal, 2006-TUD)	ada dayalı	aynılık
öyle	"Yok bir şey canım, önemli bir şey yok anne, boşuna telaşlanma." "Öyle söyleme oğlum, böyle güzel güzel durup dururken, yakcem, yıkcem deyo sonra."	tümceye/yan tümceye dayalı	aynılık

4.2.2. Başkalık (Otherness)

Başkalık işlevi, bir varlık, durum veya eylemin yerine, ondan farklı bir varlık, durum veya eylemin getirildiği değişirim türü olarak tanımlanabilir. Bu işlevde kullanılan değişirim ögeleri, metin içinde bir ögenin alternatifini veya karşıtını ifade ederek bağdaşıklık sağlar. Türkçede *başkası*, *öbürü*, *ötekisi*, *bir diğeri* vd. ifadeler başkalık işlevini gerçekleştirir. Bu değişirim türü de gereksiz tekrarları önler ve okuyucunun metni takip etmesini kolaylaştırır.

Bu şekilde ilaçlamalar yapılıyor, ama hiçbirinden sineklerden başkası etkilenmiyor. (Yıllara Mi Çarptı Hızımız, 2008-TUD)

tümcesinde *başkası* sözcüğü, önceki yargıda belirtilen *sinekler dışındaki tüm canlıları* kastederek bir değişirim ögesi işlevi görmektedir. Bu kullanım, önceki ögenin tekrar edilmesine gerek kalmadan anlamın korunmasını sağlamaktadır. İşlevine göre *başkalık*, yapısına göre *ada dayalı değişirim* örneğidir.

Aşağıda, *başkalık* işlevine sahip tümcelerde asıl ve yedek ögeler gösterilmektedir.

Tablo 2. Başkalık İşlevli Değişirim Tümceleri

Değişirim Ögesi	Tanımlanan Tümce	Yapısına Göre Değişirim	İşlevine Göre Değişirim
(bir) başkası	Liseyi Canan'la birlikte okumuş, ama <i>fazla arkadaşı olamamış düşmanca bir kız</i> , Nişantaşı'nda oturduğunu anlattı. Birlikte	ada dayalı	Başkalık

	sabahlara kadar proje çizimlerini yetiştirmeye çalıştıklarını söyleyen bir başkası , babasının işyerinde çalışan yakışıklı ve kibar bir ağabeyi olduğunu söyledi. (Yeni Hayat,1994-TUD)		
(bir) başkası	Acaba birisi Bezmen haberini onlara sızdırmış olabilir miydi? Kim? Örneğin <i>Mali Polis... Gümrükçüler?</i> Bir başkası ? Ama hayır... Haydarpaşa Gümrüğü'ndeki gelişmeler sırasında orada başka bir kamera olmadığını biliyorlardı. (Haramzadenin Dönüşü, 2006-TUD)	ada dayalı	Başkalık
başkası	Böyle ilaçlamalar her ülkede yapılıyor, ama hiçbirinden <i>sineklerden başkası</i> etkilenmiyor. (Yıllara Mı Çarptı Hızımız, 2008-TUD)	ada dayalı	Başkalık
başkası	Bizlerin yatağında rahat uyumasını sağlayan siz yüce Türk evlatlarına <i>bu birkaç satır</i> kesinlikle yetmeyecektir. Ancak elimizden başkası gelmiyor. Bizler için siper olmuş gazilerimize şükran borçluyuz. (Unutulanların Dışında Yeni Bir Şey Yok, 2004-TUD)	ada dayalı	Başkalık
bir diğeri	<i>İşçi sınıfı kimliğinin belirleyici bir ögesi üretim ilişkilerindeki yeri ise, bir diğeri</i> de kolektif eylemliliktir. (Türkiye'de İşçi Sınıfı Kimliğinin Medyada Temsili: 1970-1997, 1998-TUD)	ada dayalı	Başkalık
böyle	<i>Öğretim üyesi şöyle belli olur, yazarsa böyle..</i> Demem, elbet, o değil. Yafta da asmıyor kimse boynuna. Yaftalarımızı bilerek seçip seçmediğimiz de belli değil ya... (Narla İncire Gazel, 1994-TUD)	tümceye/yan tümceye dayalı	Başkalık
da/de	<i>Eyüboğlu'nun "dost"ta "dost"ta bulduğu ve soyuttan ve dinselden gerçek insan ilişkilerine kadar uzanan bu anlam zenginliğini,</i> Yunus şiiirindeki öteki insan nitelemelerinde de buluruz. (Yunus Emre, 1990-TUD)	ada dayalı	Başkalık
öbürü	Orhan tahtaya doğru yürüdü, "Yaz oğlum, yaz," dedi, " <i>sen şiiir yaz, öbürü</i> trampet çalsın, öbürü resim yapsın...(Dullar ve Reçeller, 2008-TUD)	ada dayalı	Başkalık
öbürü	<i>Kristal ayakkabı</i> elinden kayıverdi. Tutmak için davrandı ama geç kalmıştı. Ayakkabı tuzla buz oldu. Ya öbürü de kırılırsa, prense nasıl inandırırır sevdiği kız olduğunu? (Ve Aşk Evliliğinin Ellerinden Tuttu, 2005-TUD)	ada dayalı	Başkalık
ötekisi	İçinde sanki iki adam var gibiydi. Biri paltosuz olanı: yüzsüz, soyguncu, eli uzun adam; ötekisi paltolu: utangaç, çekingen adam. (İlham Öyküleri, 2004-TUD)	ada dayalı	Başkalık

4.2.3. Benzerlik (Similarity)

Benzerlik işlevi, tümcenin bir önceki ifadesinde yer alan ögenin ya da yargının birebir tekrar edilmeden, benzer bir durum veya özellik taşıyan başka bir ögeye atıfta bulunarak metin içinde bağdaşıklık sağlaması olarak ifade edilebilir. Bu işlev, anlatımın daha akıcı olmasını sağlarken söylenenleri daha geniş bir bağlamda genelleştirmeye de yardımcı olur. *Türkçede aynı biçimde, aynı şekilde, böyle, öyle vd.* değiştirim ögeleri aracılığıyla gerçekleştirilen benzerlik işlevi, çoğunlukla bir eylem, durum veya nesnenin başka bir olay ya da kavramla benzerlik taşıdığını vurgulamak için kullanılır. Örneğin,

Bu nedenle, *devrim düşlerine daldığınız ender zamanlarda, umudunuzu Tournier'nin sevimli Alexandre'in büyük kenter çocuklarına bağlamanız gerekmez.* Bilgiyi de, **aynı biçimde**, Alexandre'in büyük kenter delikanlılarının ayrıcalığı olarak görmek yanlış olur. (Salaklık Üstüne Deneme, 2000-TUD)

tümcesinde *aynı biçimde* sözcük öbeği, önceki yargıda belirtilen *Tournier'nin sevimli Alexandre'in büyük kenter çocuklarına umut bağlama* eylemine benzer bir durumu ifade ederek değiştirim ögesi işlevi görmektedir. *aynı biçimde* ifadesi, anlatılan düşüncenin paralellik gösterdiğini vurgulayarak anlatımı akıcı hâle getirmektedir. Bu kullanım *benzerlik işlevine* sahip olup yapısına göre *tümceye/yan tümceye* dayalı değiştirim örneğidir.

Tuna böyleydi işte. Mert, sadık ve kırılğan. (Altı Yıl Tam Pansiyon, 2001-TUD)

tümcesinde *böyleydi* sözcüğü, önceki tümcede ifade edilmeyen, ancak ikinci tümcede açıklanan *mert, sadık ve kırılğan* niteliklerini karşılamak için kullanılmıştır. Bu değiştirim ögesi, mert, sadık ve kırılğan niteliklerini önceleyip özetleyen bir değiştirim ögesi olarak bağdaşıklık sağlamaktadır. Bu kullanım *benzerlik işlevine* sahiptir, çünkü *böyleydi* sözcüğü, Tuna'nın özelliklerini tanımlamak için kullanılmıştır. Yapısına göre ise *ada dayalı değiştirim* örneğidir, çünkü *böyleydi* sözcüğü, bir ad grubunun yerine geçerek metin içi tutarlılığı sağlamaktadır.

Aşağıda, *benzerlik işlevine* sahip tümcelerde değiştirim ögeleri ve onların yerine geçen asıl ögeler gösterilmektedir.

Tablo 3. Benzerlik İşlevli Değiştirim Tümceleri

Değiştirim Ögesi	Tanımlanan Tümce	Yapısına Göre Değiştirim	İşlevine Göre Değiştirim
aynı şekilde	Sharepoint Services'e ihtiyaç var. Windows Sharepoint Services kurulumunu adım adım incelediğimizde, Sharepoint Services'in işe sisteme MSDE kurarak başladığını görüyoruz. Daha önceki Sharepoint Team Services da aynı şekilde çalışmaktaydı. (Chip, 2004-TUD)	tümceye/yan tümceye dayalı	benzerlik
böyle	<i>Ama ayaklarımı da ellerimi de aralıklardan ısırtıyorlardı. Pire bit gibi değildi, ısırdığı yer</i>	tümceye/yan tümceye dayalı	benzerlik

	<i>hem çok kaşınıyor, hem şişiyordu. Kalkıp dakikalarca kaşınıyordum. Geceler böyle geçiyordu. (Anne Kafamda Bit Var, 2002-TUD)</i>		
böyle	<i>...böyle şiir mi olur deme şiir dediğin böyle olur, samimi, içten, coşku dolu gönül ister ... (Malingözü, 2008-TUD)</i>	tümceye/yan tümceye dayalı	benzerlik
böyle	<i>Peki o zaman bizim hakkımızı neden yedin?" Deha sırayla arkadaşlarının yüzüne baktı. İşi zordu, çünkü üçü de aynı fikirdeydi ve böyle durumlarda teke düşen ikna imkânsızlığı yaşardı. (Dört Kafadar, 2006-TUD)</i>	tümceye/yan tümceye dayalı	benzerlik
böyle	<i>Gözlerinde ve ses tonundaki ifade, ne emrederseniz başım üstüne dercesineydi... Zaten Suna da böyle bir adam arıyordu. (Nermin Hanım, 1992-TUD)</i>	tümceye/yan tümceye dayalı	benzerlik
böyle	<i>Köyündeki çocukları hatırladı. Onların yüzleri belki böylesine temiz ve güzel değildi, ama bakışları böyleydi. (Bir Küçük Osmançık Vardı, 2006-TUD)</i>	ada dayalı	benzerlik
böyle	<i>Böyle telefon şakası olur mu?.. Hangi canavar böyle bir şey yapar...? (Ben, Çınar Ağacı ve Puf Böreği, 1999-TUD)</i>	ada dayalı	benzerlik
böyle	<i>... hem kendi soyadı hem de eşinin soyadını kullanmak isteyenlere ne demeli? Adeta baronesler, prensesler ve asiller işbaşında. Recaizade Mahmut Ekrem örneği gelir nedense hep aklıma, böyle örneklerle rastladığım zaman. (Devenin Kirpiği Ne Zaman İşe Yarar, 2006-TUD)</i>	tümceye/yan tümceye dayalı	benzerlik
öyle	<i>Bugün İsmet Paşa ile görüştüm. Kendisi diplomattan çok askerce konuşan ve yine öyle düşünen bir adam. (Ama Hangi Atatürk, 1998-TUD)</i>	tümceye/yan tümceye dayalı	benzerlik

4.2.4.Kapsayıcılık (Inclusiveness)

Kapsayıcılık işlevine sahip değişirim ögeleri, belirli bir grup, topluluk veya bütüne ait ögelerin tamamını değil, bir kısmını ifade etmek için kullanılır. Bu işlev, genellikle bir bütünün içindeki unsurları genellemek veya belirli bir kesimi vurgulamak için kullanılır. Türkçede *birçoğu, birkaçı, ikisi (üçü, beşi vd.)* gibi sözcükler bu işlevi yerine getirerek belirli bir grubun tamamı yerine onun bir alt kümesine işaret eder. Bu sayede anlatım daha akıcı hale gelirken, gereksiz tekrarların önüne geçilir. Örneğin,

Özgür dünya olarak bilinen Birinci Dünya ülkeleri, Komünist olan İkinci Dünya Ülkeleri; dışlanan, gelişmekte olan ülkeler olarak tanımlanan Üçüncü Dünya Ülkeleri ki bunların **birçoğu** geçmişte sömürge durumundaydı. (Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk, 2001-TUD)

Bu tümcede *birçoğu* sözcüğü, *Üçüncü Dünya Ülkeleri içerisinde belirli bir kısma işaret etmek için* kullanılmıştır. Yani, Üçüncü Dünya ülkelerinin tamamı geçmişte sömürge olmamış, ancak önemli bir kısmı bu durumdan etkilenmiştir. Böylece, bahsi geçen ülkelerin bir alt kümesine vurgu yapılmış, anlatım gereksiz tekrar olmadan sürdürülebilir hale getirilmiştir. İşlevine göre *kapsayıcılık*, yapısına göre *ada dayalı değiştirim* örneğidir.

Aşağıda, *kapsayıcılık* işlevine sahip tümcelerdeki değiştirim öğeleri ve bunların yerine geçen asıl öğeleri bulunmaktadır.

Tablo 4. Kapsayıcılık İşlevli Değiştirim Tümceleri

Değiştirim Öğesi	Tanımlanan Tümce	Yapısına Göre Değiştirim	İşlevine Göre Değiştirim
bir tanesi	Sanki can veren keklük değil, Tahsin Bey'di. Eğildi. Ölen keklığı avuçlarına aldı. <i>Yuvadaki yavrular</i> , çığılık çığığa kalmış, hatta bir tanesi bu arada yuvadan aşağıya düşmüştü. Tahsin Bey çok pişmandı. (Şebnem, 2002-TUD)	ada dayalı	kapsayıcılık
birçoğu	Okulun öğrencileri tenffüs zili çalar çalmaz bahçeye koşar, birçoğu da bu ağacın altındaki bankta otururdu. (Gonca, 2004-TUD)	ada dayalı	kapsayıcılık
birçoğu	<i>Aslında misyoner, tüccar, asker, maceraperest gibi çeşitli kimseler tarafından yazılan bu seyahatnameler</i> , kısmen birer istihbarat raporu gibi kaleme alınmışlardır. Bunların birçoğu prenslere ithaf olunmuş olup, içlerinde planlar, askeri ve stratejik bilgiler ihtiva edenler de az değildir. (Milli İstihbarat Teşkilatı MİT'in Gizli Tarihi, 2003-TUD)	ada dayalı	kapsayıcılık
birçoğu	Lise Müfredatı, 1957'de yeni baştan düzenlenmiş, derslerde ve konularda önemli bir değişikliğe gidilmemekle birlikte, <i>eğitimde ileri ülkelerin programları</i> örnek, alınmaya çalışılmıştır. Bunlardan birçoğu (örneğin Türk Dili ve Edebiyatı) aradan 35 yıl geçmesine rağmen hâlâ yürürlüktedir. (Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi, 1992-TUD)	ada dayalı	kapsayıcılık
birkaçı	O halde satrançta öğretimin rolü nedir? Bunu bir örnekle belirtelim: <i>Bir satranç okuluna devam den N sayıda kişi</i> olsun. Bunlardan ancak birkaçı büyük satranç ustası olabilecektir, oysa hepsi aynı dersleri görmüştür. O halde diyebiliriz ki, satranç eğitimi ancak doğuştan vizyon yeteneği olanlarda iyi sonuç verir. (Bilim Teknik, 1992-TUD)	ada dayalı	kapsayıcılık
birkaçı	"Ben bir şey icat ettim." <i>Dediği adamlar ona ne söylemeliydiler ki...</i> Çoğu hiçbir şey	ada dayalı	kapsayıcılık

	söylemedi, birkaçı mucitle alay etti, birkaçı da sanki söyleneni duymamış gibi yollarına devam etti. (İlköğretim Türkçe 5 Ders Kitabı, 2009-TUD)		
birkaçı	bu öyle dışarıdan baskıyla olacak bir şey değil. Değişimi, gelişmeyi kişiler kendileri istemeli. <i>Bir yığın insan</i> , bir sürü meslek içi eğitim alıyor da, içlerinden sadece birkaçı verilmek isteneni alıp hayatına geçirebiliyor. (Günaydın Gece, 2004-TUD)	ada dayalı	kapsayıcılık
dördü	<i>Toplam 49 kuruluşun</i> ise Web sayfası yok. Bu kurumlardan dördü hazırlık aşamasında, yedisinin ise sayfaları sorunlu. 38 kurumda ise henüz bir hareket yok. (Telekom- Telepati, 2003-TUD)	ada dayalı	kapsayıcılık

4.2.5. Dışlayıcılık (Exclusivity)

Dışlayıcılık işlevi, belli bir grup veya bütünün hiçbir ögesinin kapsama alınmadığını vurgulayan bir dil bilimsel özellik olarak ifade edilebilir. Bu işlevde, bir durum veya öge, diğer öğelerle kapsam dışı (bağlantısız) bırakılır. Tanıklanan ifadelerde *hiçbiri* sözcüğü ile *dışlayıcılık* sağlanmıştır. Bu öge yoluyla metinlerde anlatılanların sınırları net bir şekilde belirlenmiş, anlatımda kesinlik oluşturulmuştur. Örneğin,

Yanılmıyorsam, öğrencilerim arasından, *bu bağlamda gözüpekliği tartışılmaz biri çıktıysa o da sensin*; **başkaları** da çekip gitti çeşitli şehirlere, ama "yolcu" kimliğine yaklaşmadı **hiçbiri**, şimdilik... (Bulutlardan Yontma Kayalar, 2005-TUD)

tümcesinde *hiçbiri* sözcüğü, *dışlayıcılık* işlevini yerine getiren bir değişirim ögesidir. *başkalarının yolcu kimliğine yaklaşmadığı* durumu ifade edilirken, *hiçbiri* ögesiyle bu duruma dahil olmayan herhangi birinin olmadığı net bir şekilde belirterek anlatımda kesinlik sağlamaktadır. Tümce, işlevine göre *dışlayıcılık*, yapısına göre *ada dayalı* değişirim örneğidir.

Aşağıda *dışlayıcılık* işlevine sahip tümcelerde asıl ve yedek ögeler gösterilmektedir.

Tablo 5. Dışlayıcılık İşlevli Değişirim Tümceleri

Değişirim Ögesi	Tanımlanan Tümce	Yapısına Göre Değişirim	İşlevine Göre Değişirim
hiçbiri	Şimdi asıl konumuza geri dönelim: <i>1950-1967 yıllarında dondurulmuş gıda maddeleri üreticisi firmaların sayısı önemli ölçüde artmış olmakla birlikte, bunların hiçbiri, küçük firmalar olmaları nedeni ile geniş bir tutundurma kampanyasına girişememiş...</i> (Uluslararası Pazarlama Yönetimi, 1990-TUD)	ada dayalı	dışlayıcılık

hiçbiri	<i>Yoldan geçen arabaları çevirmeye çalıştım, hiçbiri durmadı. (Bizim Çocuklar Yapamadı, 2008-TUD)</i>	ada dayalı	dışlayıcılık
hiçbiri	<i>Yine de "Torun evlâdın yerini tutmuyor, hele <i>Yusufumun yerini hiçbiri tutmuyor"</i> diyordu. (Yağmur, 2001-TUD)</i>	ada dayalı	dışlayıcılık
hiçbiri	<i>Anlamı olan bir yaşama sahip olmak için kendimizi <i>insanları sevmeye, çevremize katkı sağlamaya ve yaşama anlam ve amaç verecek bir şeyler yaratmaya, oluşturmaya</i> adanmalıyız. Bunların hiçbiri para ile maddiyatla ilgili değildir ve herkes yapabilir. (Kendine Yeni Bir Hayat Ismarla, 2002-TUD)</i>	tümceye/yan tümceye dayalı	dışlayıcılık
hiçbiri	<i>Yok kız çok akıllıymış, yok her şeyi Cemal'den daha çabuk anlıyormuş. Hiçbiri doğru değildi. (Mutluluk, 2002-TUD)</i>	tümceye/yan tümceye dayalı	dışlayıcılık

4.2.6. Seçimlik (Alternative)

Seçimlik, birden fazla öge arasından belirli öğeleri öne çıkarmak veya seçenekler arasında ayırım yapmak; belirli bir grup içindeki öğeleri kıyaslamak, belirginleştirmek veya farklılaştırmak için kullanılan bir değiştirim türü olarak tanımlanabilir. Bu işlev, metinde alternatifler sunarak anlam ilişkilerini güçlendirir ve gereksiz tekrarları önler. Türkçede *biri, diğeri, öbürü, birkaçı, olanı, olanları vd.* ifadelerle⁹ gerçekleştirilir. Böylece anlatım bütünlüğü korunurken metin içinde bağdaşıklık sağlanır. Örneğin,

*"Simputer" gibi projeler, bilgi teknolojileri açısından, gelişmekte ve gelişmiş ülkeler arasındaki farkı kapatabilmek amacı ile, gelişmekte olan ülkelerde hayata geçirilen projelerden **bir tanesi** bence. (Telekom-Telepati, 2004-TUD)*

tümcesinde *bir tanesi* ifadesi, daha önce sözü edilen *"Simputer"* gibi projeler öbeğinin yerine geçerek tekrarını önlemektedir. Burada, genel bir küme içinde yer alan belirli bir öge seçilerek ön plana çıkarılmıştır. İşlevine göre *seçimlik*, yapısına göre *ada dayalı değiştirim* türüne örnektir.

İnsanlık, toplayıcılık ve göçebe düzeninden yerleşik hayata geçmesiyle kendisinin ve ailesinin yiyecek ihtiyacını karşılayabilmek için *ekimini yaptığı ürünler* arasından yüksek verime sahip **olanları** seçmekle farkında olmadan bir tür ıslah yapmıştır. (Türkiyede Biyoteknoloji ve Toplumsal Kesimler, 2008-TUD)

⁹ Seçimlik (alternative) ve başkalık (contrastive) işlevleri, bir bütün içindeki öğeler arasında ilişki kuran benzer değiştirim türleri olsa da, vurguladıkları anlam açısından farklılık gösterir. Seçimlik, belirli bir grup veya kategori içinden yalnızca bazı öğelerin seçildiği ve diğerlerinin dışarıda bırakıldığı durumlardır. Başkalık bir ögenin, başka bir öğeden farklı olduğunu veya ona karşıt bir anlam taşıdığını ifade eder. Başkalık, genellikle karşılaştırma içerirken, seçimlik işlev belirli bir grup içinden belirli öğeleri öne çıkarma amacı taşır. Özetle, seçimlik alternatifler arasından bir seçimi ifade ederken, başkalık farklılık ve karşıtlığı belirtir.

tümcesindeki *olanları*, seçimlik işlevine sahiptir. Önceki bağlamda belirtilen *insanlığın ekimini yaptığı ürünler* ögesinin yerine geçerek anlatımda tekrarın önüne geçmiştir. Bu kullanım, okuyucunun/dinleyicinin önceki yargıyı zihinsel olarak tamamlamasını gerektirirken, metin içinde ekonomik bir anlatım oluşturur. Yapısı bakımından ise *ada dayalı değişim* örneğidir. *olanları* ifadesi, bağlam içinde daha önce geçen bir ad öbeğinin yerine geçerek anlatımı daha akıcı hale getirmekte ve metindeki bağdaşıklığı güçlendirmektedir.

Aşağıdaki örneklerde, seçimlik işlevine sahip değişim ögeleri ve bunların yerine geçen asıl ögeler gösterilmektedir.

Tablo 6. Seçimlik İşlevli Değişim Tümceleri

Değişim Ögesi	Tanımlanan Tümce	Yapısına Göre Değişim	İşlevine Göre Değişim
bir diğeri	<i>Bu kupalardan birisi</i> , en güzel uçurtmanın sahibine, diğeri en yükseğe çıkan uçurtma sahibine, bir diğeri ise en ilginç uçurtmayı yapana verilecektmiş. (İpek Kuyruklu Uçurtma, 2008-TUD)	ada dayalı	seçimlik
bir tanesi	<i>Araştırmanın geçerliliğini ve güvenilirliğini en önemli olarak belirleyen hususlardan bir tanesi</i> de tarafsızlık (non-biasedness) ilkesidir. (Kerem, 2006, TUD)	ada dayalı	seçimlik
Biri	<i>Dünyanın yüzölçümü bakımından en büyük ülkelerinden</i> (9 veya 10. sırada) biri olan Kazakistan (2.717.000 km ²), 21. yüzyılın başlarında ekonomisi hızla gelişen ülkeler arasında sayılmaktadır. (Yağmur, 2002-TUD)	ada dayalı	seçimlik
birkaçı	...yabancı grupların akabinde memleketin <i>en sağlam müzik grupları</i> da festivalde yerini almış durumda: Duman, Vega, Şebnem Ferah ve Hayko Cepkin bunlardan sadece birkaçı . (Aktüel, 2006-TUD)	ada dayalı	Seçimlik
diğeri	Bu güneş saati, biri içbükey, diğeri dışbükey <i>iki yay</i> ile bunlar arasında genellikle çapraz olarak yer alan düz çizgilerden meydana gelmektedir. (Osmanlı Güneş Saatleri, 1990-TUD)	ada dayalı	Seçimlik
ikisi	Zannederim ki <i>İzmir'de bir yabancı mektebe giden Türklerin üçüncüsü</i> ben oluyordum, fakat öteki ikisi İzmir'de geçici olarak bulunan memur ailelerinden olduğundan o kadar göze çarpmamıştı. (Kaptırılmış İdeal-Mai ve Siyah Üzerine Psikoanalitik Bir Deneme, 1996-TUD)	ada dayalı	Seçimlik
üçü	Baloncu amca şaşırdı. Çünkü etrafında <i>altı çocuk</i> vardı. Elinde ise üç balon... Üçünü	ada dayalı	Seçimlik

	verse diğer üçü üzülecekti. Onları üzmem istemiyordu. (İlköğretim Türkçe 1 Ders Kitabı, 2009-TUD)		
olanı	<i>Sizin öğrencilerden biri. Şu hafif kilolu, gür saçlı olanı. Benim Alyoşam gibi hep yalnız dolaşan...</i> (Kar Kokusu, 1998-TUD)	ada dayalı	Seçimlik
olanları	Böyle bir uygulamayı ilk defa duyuyordu. Akli yattı ve yakın çevresinde <i>bebeği veya küçük çocuğu (çocuklu ebeveynlerden) olanları</i> uyaracağını söyledi. (Kardelenler, 2004-TUD)	ada dayalı	Seçimlik
öyle yap-	O dönemde <i>ikinci fakültede öğrenim görmek</i> mümkündü. Ben de öyle yaptım. Edebiyat fakültesine yazıldım. (Kuzey Yıldızı, 2002-TUD)	eyleme dayalı	Seçimlik
öyle yap-	Peki aftan sonra sürgünlerin çoğu <i>geri döndü</i> , sen niye öyle yapmadın? (Ormanın Dili, 2000-TUD)	eyleme dayalı	Seçimlik

4.2.7.Yöntem/tarz (Manner)

Yöntem/tarz işlevi, bir eylemin ya da durumun nasıl gerçekleştirildiğini veya nasıl ele alındığını vurgulayan dil bilgisel bir özellik olarak tanımlanabilir. Yöntem/tarz değiştirim öğeleri, belirli bir olayın ya da eylemin gerçekleştirilme şekli hakkında bilgi verir. *öyle*, *öyle yap-*, *böyle yap-* ifadeleri aracılığıyla gerçekleştirilen değiştirim, metindeki eylemlerin ve durumların biçimini belirterek bağdaşıklık ve tutarlılığı sağlar.

Aşağıdaki örneklerde, yöntem/tarz işlevine sahip değiştirim öğeleri ve bunların yerine geçen asıl öğeler gösterilmektedir.

Tablo 7. Yöntem/tarz İşlevli Değiştirim Tümceleri

Değiştirim Ögesi	Tanımlanan Tümce	Yapısına Göre Değiştirim	İşlevine Göre Değiştirim
böyle yap-	<i>her "ciddi" bilimsel kariyer, "akıldışı"nın "akıldışı"nın alanından acele kurtulabilmek yolunda bir tür katılma, göz kapama taktiğini benimsemek zorundaydı. La Salpetriäre döneminde Freud da böyle yapmış olmalıdır. (Ignoramus, 1996-TUD)</i>	eyleme dayalı	yöntem/tarz
böyle yap-	<i>Biliyorum, <i>şimdi vicdan azabından kurtulmak için ölmek istiyorsun, ama böyle yaparak da Turgay ile Levent'in vicdanını rahatsız etmiş olmuyor musun? (Üç Kişilik Ölüm Kararı, 2009-TUD)</i></i>	eyleme dayalı	yöntem/tarz

böyle yap-	Her yıl vergilerden, tapu hâsılatından, vakıflarımdan arazi senetlerinden alınacak harçlar burada toplanacaktır. <i>Bu işleri idare edecekler fahri çalışacaklardır.</i> Sizler de böyle yap ınız. (Tarihte Girit ve Osmanlılar Dönemi, 1991-TUD)	eyleme dayalı	yöntem/tarz
Öyle	<i>Şu eşeğin beynini de yiyip öyle</i> uyuyayım, dedi. (Bir Testi Su, 2005-TUD)	tümceye/yan tümceye dayalı	yöntem/tarz
öyle yap-	<i>Tabanları şişmişti, durmadan yürüyordu.</i> Daha önceden deneyimliydi herhalde. Falakadan sonra öyle yapılmış . (Gülerek, 1992-TUD)	eyleme dayalı	yöntem/tarz
öyle yap-	... geçebilmeniz için bir elinizde bir fener, diğer elinizde bu derinliğini ölçecek bir alet bulunması gerekir. Bu yüzden <i>ben de değneksiz yola çıkmazdım.</i> O gün de öyle yaptım . (Seyfi Baba, 2007-TUD)	eyleme dayalı	yöntem/tarz
öyle yap-	<i>Toplum kendi yöneticisini kendi seçer.</i> Biz de öyle yaptık , yapacağız. (Tırtıl Yazıları, 2002-TUD)	eyleme dayalı	yöntem/tarz

Sonuç

Bu çalışma, Türkiye Türkçesinde değişirim ögelerinin işlevsel sınıflandırmasını ele alarak metindilbilim bağlamında bağdaşıklık sağlayan bir dil bilgisel unsur olarak değişirim kavramını incelemiştir. *Değişirim*, metinlerde gereksiz tekrarları önleyerek dilsel verimliliği artıran, bağdaşıklığı güçlendiren ve anlam bütünlüğünü destekleyen bir araçtır. Bu araştırmada, değişirim kavramı, ayrıntılarıyla tanımlanarak alanyazındaki sınıflandırmalardan hareketle yapısal olarak ada dayalı, eyleme dayalı ve tümceye dayalı olmak üzere üç temel türü, *Türkçe Ulusal Derlemi (TUD)* verilerinden elde edilen örneklerle incelenmiştir. İncelenen örnekler, değişirimin metinlerde yalnızca dil bilgisel bir yer değiştirme süreci olmadığını, aynı zamanda anlamın korunması, vurgulanması ve metnin akıcılığının sağlanması açılarından da işlevsel bir araç olarak kullanıldığını göstermektedir.

Çalışmada incelenen örneklerden hareketle, değişirim ögeleri *aynılık, başkalık, benzerlik, kapsayıcılık, dışlayıcılık, seçimlik ve yöntem/tarz* olmak üzere yedi işlev kapsamında ele alınmıştır. Her işlevin bağlamda anlamın sürekliliğini sağladığı, anlatımı sadeleştirerek gereksiz tekrarları önlediği ve metin içindeki tutarlılığı desteklediği belirlenmiştir. Değişirim ögelerinin işlevsel kullanımı bağlama göre değişkenlik gösterdiği için, daha geniş ölçekli metinlerde ve farklı metin türlerinde yapılacak ayrıntılı incelemeler gereklidir. Özellikle konuşma dili ile yazılı metinler arasındaki farkların incelenmesi başka bir araştırma konusu oluşturmaktadır. Sonuç olarak, bu çalışma, Türkiye Türkçesinde değişirim ögelerinin işlevsel yönlerini inceleyen ayrıntılı bir çerçeve oluşturarak, bağdaşıklık çalışmaları ve metindilbilim alanlarına bir çözümleme sunmakta, yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Kaynaklar | References

- Akbayır, S. (2006). *Cümle ve Metin Bilgisi*. PegemA Yayıncılık.
- Akın, C. (2023). Cengiz Aytmatov'un Birinci Mugalim Adlı Eserine Metin Dil Bilimsel Bir Yaklaşım Denemesi. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 55, 23-42.
- Altunkaya, F. (1987). *Cohesion in Turkish: A survey of cohesive devices in prose literature* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Beaugrande, R. A., & Dressler, W. U. (1981). *Introduction to text linguistics*. London Group Company.
- Bozkurt, F. (2022). *Metindilbilim, Metinsel Bağdaşıklık ve Türkiye Türkçesinde Değişirir*. Kesit Yayınları.
- Bölükbaş, F. (2010). Metindilbilimsel Çözümleme: Muzaffer İzgü'nün Yedi Uyurlar Öyküsü. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 16(63), 99-116.
- Crystal, D. (2011). *A dictionary of linguistics and phonetics (Vol. 30)*. John Wiley & Sons.
- Çinici, Ü. G. ve Özbay, H. (2018). Ali Akbaş'ın 'Gökte Ay Portakaldır' Masalı Üzerine Metin Dil Bilimsel Bir Çözümleme. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 20(7), 483-504.
- Gürgün, H. (2016). Metindilbilimsel Yöntem ile Çözümlenen Sait Faik'in Dülger Balığının Ölümü'nde İnsanın Doğaya Tahakkümü ve Ötekileştirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(4), 1841-1882.
- Halliday, M.A.K. (2006). The linguistic study of literary text. *International Journal of Language Academy*. 2(4), 599-609. (Original work published 1964)
- Halliday, M. A. K., & Hasan, R. (1976). *Cohesion in English*. English Language Series. Longman.
- İmer, K. & Kocaman, A. ve Sumru Özsoy, A. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Karatay, H. (2007). *İlköğretim Türkçe Öğretmeni Adaylarının Okuduğunu Anlama Becerileri Üzerine Alan Araştırması*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Özkan, B. (2004). Metindilbilimi, Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Haldun Taner'in "Onikiye Bir Var" Adlı Öyküsünde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 167-184.
- Özkan, E. (2022). Türkçede Değişirir ve Nehcü'l-Ferâdis Örneği. *TURAN Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi (TURANusbb)*, 1(2), 46-63.
- Paltridge, B. (2017). *Discourse analysis: An introduction (2nd ed.)*. Bloomsbury Academic.
- Uzun Subaşı, L. (1995). *Orhon Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı*. Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 7. Simurg Yayınları.
- Tekşan, K. (2018). Ferhunde Kalfa Hikâyesinde Bağdaşıklık ve Tutarlılık Görünümleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 7(1), 217-236.
- Yılmaz, E. (2021). *Uygulamalı Metin Bilgisi*. (3. baskı) Pegem Akademi Yayınları.